Isidora Jankelin
Milica Stelkić
Jelena Kerkez
Medicinski fakultet Univerziteta u
Novom Sadu
Osnovna i srednja škola „Milan
Petrović” sa domom učenika
Novi Sad
Sanela Slavković
Renata Škrbić
Medicinski fakultet Univerziteta u
Novom Sadu
isidora.jankelin@mf.uns.ac.rs

UDK: 364.2-053.2/.6-056.26/.3
Pregledni rad
Primljen: 15. 04. 2021.
Korigovan: 4. 11. 2021.
Prihvaćen: 6. 11. 2021.
DOI: <https://doi.org/10.53406/kd.v9i2.27>

IZAZOVI ZA STRUČNJAKE U RADU SA DECOM SA SMETNJAMA U RAZVOJU TOKOM PANDEMIJE COVID-19

Sažetak: U ovom radu biće analizirani uslovi rada stručnih radnika koji su u neposrednom kontaktu sa decom sa smetnjama u razvoju tokom pandemije koronavirusa (COVID-19), ali i potencijalna rešenja za prevazilaženje izazova sa kojima su se susretali u proteklom periodu. Strategije javnog zdravlja poput mera socijalnog distanciranja i prestanka rada određenih institucija, koje su mnoge zemlje uključujući i Republiku Srbiju donele tokom 2020. i 2021. godine u cilju sprečavanja širenja pandemije koronavirusa (COVID-19), uticale su na promene u svakodnevnoj rutini ljudi širom sveta. Zbog ovih mera dolazi do ograničenog pristupa resursima koje su u redovnim okolnostima deca sa smetnjama u razvoju koristila – vaspitno-obrazovnom sistemu i sistemu zdravstvene i socijalne zaštite. Sistematskim pregledom aktuelne literature u ovom radu ističemo specifičnu poziciju stručnjaka koji rade sa decom tokom pandemije koronavirusa (COVID-19), uz poseban osvrt na lično zadovoljstvo poslom i samoeфикаsnost pre i u toku pandemije, te nivo stresa i izazove sa kojima se susreću defektolozi, kao i načine prevazilaženja novonastalih uslova rada. Pandemija preusmerava fokus rada stručnjaka sa direktnog rada sa detetom na procese i postupke saradnje sa roditeljima i/ili starateljima u većoj meri nego što je to bio slučaj u periodu pre pandemije.

Кljučne reči: deca sa smetnjama u razvoju, defektolozi, COVID-19, virtuelna podrška, informaciono-komunikacione tehnologije.

Uvod

Pandemija koronavirusa (COVID-19) donela je mnoge izazove u pružanju usluga u oblasti vaspitanja i obrazovanja, ali i u sistemima zdravstvene i socijalne zaštite, kako tipičnoj populaciji tako i deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Mere poput sprovođenja socijalnog distanciranja i prestanka rada određenih institucija, koje su u okviru strategija javnog zdravlja donete početkom 2020. godine kao odgovor na novonastalu situaciju u mnogim zemljama uključujući i Republiku Srbiju, dovele su do određenih promena u svakodnevnoj rutini ljudi širom sveta. Za stručnjake koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju takve mere značile su nedostatak pristupa resursima koje su u redovnim okolnostima imali u okviru ustanova u kojima su zaposleni. Tradicionalni načini rehabilitacije i rehabilitacije u vidu fizičke posete institucijama, kao i učestvovanje u grupnim aktivnostima u sklopu predškolskih ustanova i školskim aktivnostima u učionici mogu predstavljati rizik od izlaganja virusu COVID-19. Kontinuitet i dostupnost usluga je od presudne važnosti za decu sa smetnjama u razvoju, a s druge strane, ova deca su u većem zdravstvenom riziku i mogu imati ozbiljne zdravstvene posledice ako se izlože virusu (Singh et al., 2021). Kao rezultat svega navedenog, dolazi do globalne promene pristupa pružanju usluga, koje se temelje na digitalnoj tehnologiji u obliku davanja prilagođenih telefonskih instrukcija o postupanjima, ili primene konceptata koji postaju aktuelni, poput telerehabilitacije, teleintervencije, virtualne kućne posete, teleprakse i drugih (Singh et al., 2021). U ovom radu ćemo se baviti nekima od njih.

Stručnjaci u radu sa decom sa smetnjama u razvoju tokom pandemije COVID-19

Pojavom pandemije COVID-19 dolazi do potpune izmene načina rada i funkcionisanja stručnjaka u radu sa decom. Osim izazova pred kojim su se našli stručnjaci prilagođavajući svoj rad novonastaloj situaciji, bilo je neophodno nositi se sa psihološkim pritiskom koji je donela pandemija. Ekonomski problemi u kojima su se našle mnoge porodice, sve manja dostupnost hrane odnosno namirnica, slabljenje porodične kohezije prilikom situacija koje mogu biti veoma teške i pojačana socijalna distanca koja je samo još dodatno negativno uticala na porodice samo su neke od situacija sa kojima su se susreli svi ljudi za vreme pandemije, pa tako i stručnjaci koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju (Sahin & Shelley, 2020). Kada posmatramo rad stručnjaka sa decom sa smetnjama u razvoju za vreme pandemije, možemo reći da su defektolozi u veoma specifičnoj poziciji. Defektolozi koji rade u školama kao nastavnici se u vreme pandemije suočavaju sa preprekama sa kojima se nisu susreli ranije, poput nastave koju održavaju na daljinu i koja se zasniva na informaciono-komunikacionim tehnologijama i digitalnim instrukcijama, gde se sve mora osmisliti na drugačiji način od onog na koji su navikli. Časovi gde su defektolozi i deca u grupi i gde se nalaze u neposrednoj blizini ponekad su jedini izbor kada je rad sa decom sa smetnjama u razvoju u pitanju. Pored svih navedenih izazovnih situacija, defektolozi su u obavezi da za

svakog učenika pišu individualni obrazovni plan (u nastavku IOP), za koji je neophodno prethodno proceniti detetove sposobnosti, što na početku pandemije nije bilo moguće. Podatke koji su im bili potrebni za izradu IOP-a dobijali su isključivo onlajn putem, najčešće od roditelja. Grilo (2020) navodi:

Svaki nastavnik je ekspert za oblast kojom se usko bavi, ali nije ekspert kada su u pitanju onlajn nastava i veštine koje su neophodne za sprovođenje onlajn nastave. Do sada nisu imali potrebe da se posvete proučavanju metoda i tehnika za rad na daljinu, a ukoliko nemaju bazičan nivo sposobnosti i veština potrebnih za sprovođenje onlajn nastave, osećaju se potpuno izgubljeno (National Center for Education Statistics, 2020).

Ono što je najviše brinulo stručnjake koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju jeste da li će uspeti da svima pruže dovoljno znanja, a da u isto vreme budu i dovoljno emocionalno podržavajući putem ekrana i interneta. Nadalje, stručnjaci su bili zabrinuti oko toga da li će ispuniti zahteve koje nalažu kurikulumi i da li će postići sve što je predviđeno pravilnicima koji su nastali pre početka pandemije (Tilotta, 2020).

Potrebno je pomenuti kako su se stručnjaci koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju osećali prilikom novonastale situacije koja je bila prava nepoznanica za sve, a pored svega toga su se suočavali sa svim onim što pandemija sa sobom nosi u njihovom privatnom životu. Peleron (Pellerone, 2021) je u svom istraživanju proučavao socioemocionalne faktore, odnosno *burnout* koji se kod nas prevodi kao sagorevanje na poslu, lično zadovoljstvo poslom kao i samoeфикаsnost stručnjaka pre i u toku pandemije. Ono što su pokazali rezultati jeste da su stručnjaci koji su imali više radnog iskustva pokazali viši nivo samoeфикаsnosti za vreme pandemije u odnosu na stručnjake sa manje iskustva. Takođe, primećeno je da su se najlakše prilagodili stručnjaci koji su radili u osnovnim školama, za razliku od stručnjaka koji su radili sa decom na predškolskom i srednjoškolskom uzrastu. Nasuprot ovim rezultatima, efekat sagorevanja na poslu je bio izraženiji kod stručnjaka koji su imali duži radni staž, dok su mlađi stručnjaci osećali visok nivo lične satisfakcije, što je naravno smanjilo nivo efekta sagorevanja na poslu. Najviši stepen sagorevanja na poslu za vreme pandemije su imali defektolozi koji su radili sa decom na predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom uzrastu (Pellerone, 2021).

Istraživanje koje su sprovedli Batistin i saradnici (Battistin et al., 2021) nakon šestomesečnog pilot projekta sveobuhvatne stručne podrške na daljinu deci sa oštećenjem vida i njihovim porodicama za vreme primene mera socijalnog i fizičkog distanciranja usled pandemije COVID-19, u kome su poredili rezultate evaluacije ovog projekta od strane stručnjaka i od strane roditelja, pokazalo je da postoji povezanost između percepcije roditelja da su koristeći usluge stručnjaka u okviru projekta imali adekvatnu podršku i percepcije visokog nivoa stresa za to isto vreme kod stručnjaka. Stručnjaci su bili pod pritiskom da savladaju nove načine komunikacije, pripreme adekvatan materijal za decu i roditelje i kreiraju nove strategije za saradnju i interakciju sa decom i njihovim porodicama, uprkos nedovoljnom nivou znanja i veština o savremenim tehnologijama i načinima ko-

munikacije koji su razmatrani u ovom radu, a koji nisu u skladu sa tradicionalnim načinom rada specijalnog edukatora i generalno nastavnika, vaspitača i učitelja. To je od njih zahtevalo određen nivo improvizacije i pronalazak više rešenja za sve potencijalne situacije.

U istraživanju Mandzikos i Lapa (Mantzikos & Lappa, 2020) cilj je bio ispitati sa kojim su se teškoćama za vreme pandemije virusa COVID-19 susreli defektolozi u radu sa decom koja imaju oštećenje sluha. Ono što je predstavljalo najveći izazov za defektologe jeste nastava koja se odvijala u realnom vremenu putem video-poziva. Deca sa oštećenjem sluha nisu mogla dovoljno dobro da čitaju sa usana defektologa u toku video-poziva. Razlog je bio to što se često dešavalo da slika na ekranu nije bila dovoljno jasna i samim tim deca nisu mogla adekvatno da prate pokrete usana svog nastavnika, što je doводilo do toga da nisu mogla da isprate nastavni sadržaj prezentovan na ovaj način. Defektolozi u toku same nastave nisu dobijali povratne informacije od dece, i tako je dolazilo do nezainteresovanosti dece za nastavu. Defektolog u takvim situacijama nije mogao dovoljno da zainteresuje decu i da ih angažuje i uključi u nastavu (Mantzikos & Lappa, 2020).

Načini rada stručnjaka sa decom sa smetnjama u razvoju za vreme pandemije COVID-19

Rešenje za rad sa decom sa smetnjama u razvoju u vanrednim okolnostima svakako je upotreba savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT). Međutim, pre nego što se donese odluka za korišćenje neke od zamenskih opcija, neophodno je utvrditi da li korisnik kome je usluga namenjena ima pristup internetu i tehnologiji potrebnoj za komunikaciju (Meadan & Daczewitz, 2015). Prema poslednjoj statistici Republičkog zavoda za statistiku (Republički zavod za statistiku, 2020), u 2020. godini u Srbiji je 81% domaćinstava posedovalo internet priključak uz različitu zastupljenost u odnosu na region zemlje. Procenat porodica dece sa smetnjama u razvoju koje imaju konstantan pristup internetu i prikladan uređaj nepoznat je. Ukoliko se osigura ovaj prvi korak i korisnik i njegova porodica imaju pristup internetu i adekvatnu opremu za komunikaciju, pružanje usluga na daljinu od strane stručnih radnika može imati svoje prednosti – ekonomičnije je, fleksibilnije i omogućava kontinuitet u tretmanu, pod uslovom da je korisnik u mogućnosti da isprati sadržaje i da se porodica uključi (Meadan & Daczewitz, 2015).

Organizacija usluga na daljinu može biti sinhrona (u realnom vremenu, direktna razmena informacija na daljinu) i asinhrona (korisnik ima mogućnost pristupa informacijama onda kada njemu to najviše odgovara, a stručnjak i korisnik nisu u direktnom kontaktu putem internet tehnologija) (Glumbić & Đorđević, 2020; Meadan & Daczewitz, 2015). U toku nastave na daljinu većina dece sa smetnjama u razvoju zahteva asistenciju odraslog lica (roditelj ili staratelj), te je ovo bilo dodatno opterećenje za roditelje koji se suočavaju sa velikim brojem izazova kada su u pitanju svi aspekti funkcionisanja deteta sa smetnjama u razvoju (Meadan & Daczewitz, 2015). Strategije koje su bile najčešće primenjene za vreme pandemije pripadaju oblasti teleintervencije za decu i omladinu sa invaliditetom,

kao i za njihove porodice, i obuhvataju upotrebu daljinske ili virtuelne podrške, a zasnivaju se na primeni modela baziranog na rutinama. Ove strategije promovišu kolaborativnost, empatičnost i usmerenost na porodicu (Schiariti & McWilliam, 2021).

Virtuelna podrška

Virtuelna podrška (VP) je način pružanja usluga putem IKT s udaljene lokacije, koja se može koristiti za pružanje usluga intervencije ili edukacije pomoću dokazano delotvornih metoda rada kroz sve aktivnosti sa porodicom (California Association for Behavior Analysis, 2017). Pružanje usluga pomoću virtuelne podrške sve se više koristi širom sveta i širi se iz područja zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite na ostala područja, uključujući i ranu intervenciju u detinjstvu. Stručnjaci sve više prepoznaju prednosti informisanja, edukacije i podržavanja roditelja tj. sprovođenja savetodavno-instruktivnog rada i neposrednog rada s decom putem IKT. Korišćenje virtuelne intervencije za pružanje usluga deci sa smetnjama u razvoju je u porastu (Tsami, Lerman, & Toper, 2019). Roditeljima je virtuelna podrška novost i potrebno je pružiti im jasne informacije o tome šta ih čeka tokom takvog načina rada. Stručnjaci i organizacije koje sprovode ove intervencije moraju u svakom trenutku biti spremni da odgovore na moguća pitanja koja se mogu javiti kod roditelja. Jedan od odgovora na takve situacije može biti pisana informacija (letak ili brošura) na kojem će se odgovoriti na najčešća pitanja. Ona može uključivati opis tehnologije i usluga (Lannin & Scott, 2014). Istraživanja ističu prednosti virtuelne podrške u pogledu visokog nivoa zadovoljstva roditelja, učestalije interakcije između porodice i stručnjaka, te manjih materijalnih troškova. Zbog fizičke odsutnosti stručnjaka roditelji preuzimaju aktivniju ulogu i menjaju očekivanja i stavove o svojoj ulozi te o ulozi stručnjaka u podršci (Koegel & Koegel, 2006). Ipak, tokom pružanja virtuelne podrške mogu se pojaviti problemi koji se odnose na tehničke izazove, izazove prilikom opservacije korisnika na daljinu, pojavu ometajućih faktora u okruženju u kojem se podrška sprovodi, reakcije deteta na virtuelnu podršku i ponašanje roditelja. Literatura ukazuje da sa strane stručnjaka najveći izazov predstavljaju loša internet veza i stavovi roditelja. Pomenuti stav roditelja je da virtuelna podrška ne može biti jednako delotvorna, efikasna i svrsishodna kao podrška koja se pruža u direktnom kontaktu (Koegel & Koegel, 2006).

Promena fokusa stručnjaka

Sve navedeno ukazuje na to da je stručnjacima osnovni saradnik i kanal komunikacije u novonastaloj pandemijskoj situaciji porodica dece sa smetnjama u razvoju. Fokus je prebačen sa direktnog rada sa detetom na procese i postupke saradnje sa roditeljima i/ili starateljima više nego što je to bio slučaj u periodu pre pandemije. Kod podučavanja i podržavanja roditelja potrebno je proširiti fokus sa veština deteta na veštine roditelja. U tom procesu važno je usmeriti pažnju na ciljeve koji se odnose na roditelja. Kod podučavanja su važna dva elementa – šta

podučavati kroz podučavanje i vođenje roditelja i kako vršiti opservaciju i planirati u saradnji sa njima. Istraživanja su pokazala da podučavanje i podržavanje roditelja može dovesti do poboljšanja u detetovoj socijalnoj komunikaciji (Dunst & Swanson, 2006; Wheterby, 2020), razvoju jezika (Childress, 2020; Farley, 2020), imitaciji (Amsbary & AFIRM team, 2017), igri (Raab & Dunst, 2006) i nepoželjnim ponašanjima (Family, Infant, & Preschool Program, 2020). Cilj je osnažiti roditeljske veštine i kompetencije za podsticanje razvoja svog deteta na predškolskom uzrastu, kada dolazi do ekspanzije razvoja ovih sposobnosti kroz svakodnevne prirodne aktivnosti i rutine. Uzimajući sve to u obzir, područja podučavanja roditelja bi trebalo da uključuju podsticanje veština koje dete može vežbati svakodnevno, odnosno onih koje će kroz svakodnevni život u porodici i zajednici moći da nauči, koristi i generalizuje, i u tome veliku ulogu imaju vaspitači i defektolozi koji na tom uzrastu rade sa decom (Hendricks, 2009). Život porodica dece sa smetnjama u razvoju sam po sebi predstavlja specifičnost koja je prouzrokovana različitim razvojnim izazovima, ograničenim sposobnostima i mogućnostima deteta sa smetnjama u razvoju (Schiariti & McWilliam, 2021). Mnoge porodice imaju kapacitet da razviju optimalne obrasce funkcionisanja kada su stvari relativno stabilne, ali nepredvidljivost situacije u kojoj se nalazimo može da stvori prekretnice koje proizvode ogromne emocionalne stresore i praktične promene u svakodnevnom životu (Rosenbaum, Mindy, & Camden, 2020).

Zaključak

Savremeni tokovi diktiraju okolnosti koje se sve više razlikuju od tradicionalnih načina rada defektologa i ostalih stručnjaka sa decom sa smetnjama u razvoju. Pojava pandemije COVID-19 je ubrzala celokupan proces. Za defektologe i ostale stručnjake koji rade sa decom sa smetnjama u razvoju u različitim uslovima to je značilo potrebu da se svakodnevno prilagođavaju različitim promenama i iznaglaze rešenja u trenutku. Najčešći izazovi sa kojima se oni suočavaju jesu manjak veština za korišćenje IKT, teškoće u prilagođavanju na prenos sadržaja na daljinu deci sa različitim putevima prijema informacija i smetnjama u razvoju, psihološki pritisci da se tokom neizvesne i po zdravlje opasne situacije i dalje maksimalno posvete svom poslu, profesionalno sagorevanje i promene u percepciji sopstvene profesionalne efikasnosti, kao i izazovi socioekonomske prirode koji su se pojavili i neminovno uticali na njihov privatni život i porodičnu dinamiku.

Svi ovi izazovi predstavljaju prostor za individualno usavršavanje stručnjaka po pitanju primene savremenih tehnologija u sopstvenom radu, za analizu situacije i dostupnih resursa, uviđanje nedostataka u trenutnoj organizaciji sistema pružanja usluga i usavršavanje novih modela rada sa decom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama u perspektivi. Na osnovu analize aktuelnih istraživanja iz koje je proizašao ovaj rad, možemo zaključiti da će u budućnosti svakako biti neophodno fokus usmeriti na evidentiranje i proučavanje dugoročnih posledica do kojih je došlo ili će tek doći u situaciji (ne)mogućnosti za prilagođavanje na nove uslove rada pred kojima su se našli defektolozi i ostali stručnjaci u radu sa decom sa smetnjama u razvoju.

Literatura

- Amsbary & AFIRM team. (2017). *Parent implemented intervention*. Preuzeto 11. aprila 2021. sa <http://afirm.fpg.unc.edu/parent-implemented-intervention>
- Battistin, T., Mercuriali, E., Zanardo, V., Gregori, D., Lorenzoni, G., Nasato, L., & Reffo, M. E. (2021). Distance support and online intervention to blind and visually impaired children during the pandemic COVID-19. *Research in Developmental Disabilities*, 108, 103816.
- California Association for Behavior Analysis. (2017). *Telehealth and practice of Applied Behavior Analysis*. Preuzeto 10. aprila 2021 sa https://calaba.org/media/content/CalABA_TeleHealth_Practice_Brief_Final-2.pdf
- California Telehealth Resource Center. (2014). *The CTRC telehealth program developer kit a roadmap for successful telehealth program development*. Preuzeto 10. aprila 2021. sa <https://www.telehealthresourcecenter.org/wp-content/uploads/2018/09/Complete-Program-Developer-Kit-2014.pdf>
- Childress, D. (2020). Strategies for engaging parents (not children!) during tele-intervention [Webinar].
- Dunst, C. J., & Swanson, J. (2006). Parent-mediated everyday child learning opportunities: II. Methods and procedures. *CASEinPoint*, 2(11), 1–19.
- Family, Infant & Preschool Program. (2020). *An early intervention guide to Tele-coaching Natural Learning Environment Practices*. Preuzeto 11. aprila 2021. sa <https://www.assurethefuture.org/tele-intervention.html>
- Farley, B. (2020). Telehealth in ABA series: Intake and assessment [Webinar].
- Glumbić, N. P. i Đorđević, M. V. (2020). On-line podrška osobama sa autizmom, njihovim porodicama i terapeutima tokom vanrednog stanja. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 19, 59–70.
- Hendricks, D. R. (2009). *Steps for implementation: Parent-implemented intervention*. Chapel Hill, NC: The National Professional Development Center on ASD, Frank Porter Graham Child Development Institute, University of North Carolina.
- Koegel, R. L., & Koegel, L. K. (2006). *Pivotal response treatments for autism: Communication, social, & academic development*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Lannin, D. G., & Scott, N. A. (2014). Best practices for an online world. *Monitor on psychology*, 45(2), 56–8.
- Mantzikos C., & Lappa, C. (2020). Difficulties and barriers in the education of deaf and hard of hearing individuals in the era of covid-19: the case of Greece – a viewpoint article. *European Journal of Special Education Research*, 6(3), 75–95.
- Meadan, H., & Daczewitz, M. E. (2015). Internet-based intervention training for parents of young children with disabilities: a promising service-delivery model. *Early Child Development and Care*, 185, 155–69.
- National Standards Report. (2015). *The national standards project, phase 2 – Addressing the need for evidence-based practice guidelines for autism spectrum disorders*. Randolph: National Autism Center.
- Pellerone, M. (2021) Self-Perceived instructional competence, self-efficacy and

- burnout during the covid-19 pandemic: a study of a group of Italian school teachers. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 11(2), 496–512.
- Raab, M., & Dunst, C. J. (2006). Checklists for promoting parent-mediated everyday child learning opportunities. *CASEtools*, 2(1).
- Republički zavod za statistiku. (2020). *Upotreba IKT-a – domaćinstva*. Preuzeto 10. marta 2021. sa <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20200922-upotreba-ikt-a-domacinstva-2020/?s=2701>
- Rosenbaum, L. P., Mindy, S., & Camden, C. (2020). Let's not go back to 'normal'! Lessons from COVID-19 for professionals working in childhood disability. *Disability and Rehabilitation*, 0, 1–8.
- Sahin, I., & Shelley, M. (Eds.). (2020). Educational Practices during the COVID-19 Viral Outbreak: International Perspectives. ISTES Organization The Condition of Education: Children and Youth with Disabilities, National Center for Education Statistics. https://nces.ed.gov/programs/coe/indicator_cgg.asp Pristup: novembar 2021.
- Schiariti, V., & McWilliam, A. R. (2021). Crisis brings innovative strategies: collaborative empathic teleintervention for children with disabilities during the COVID-19 lockdown. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 1–10.
- Singh, S. S., Manna, S., Vashist, P., Gupta, V., Varughese, S., & Tandon, R. (2021). Tele-rehabilitation for visually challenged students during COVID-19 pandemic: Lesson learned. *Indian Journal of Ophthalmology*, 69(3), 722–728.
- Tilotta, T. (2020). Covid-19-online learning: Thriving and Surviving. *Res Iss Contemp Educ*, 5(3), 119–125.
- Tsami, L., Lerman, D., & Toper, K. O. (2019). Effectiveness and acceptability of parent training via telehealth among families around the world. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 52(4), 1113–29.
- Wheterby, A. (2020). Mobile coaching with families of young children with ASD using the Early Social Interaction (ESI) model [Webinar].

Isidora Jankelin

Faculty of Medicine, University of Novi Sad

“Milan Petrović” Primary and Secondary School with Hall of Residence
Milica Stelkić

Faculty of Medicine, University of Novi Sad

“Milan Petrović” Primary and Secondary School with Hall of Residence
Jelena Kerkez

Faculty of Medicine, University of Novi Sad

“Milan Petrović” Primary and Secondary School with Hall of Residence
Novi Sad

Sanela Slavković

Faculty of Medicine, University of Novi Sad

Renata Škrbić

Faculty of Medicine, University of Novi Sad

CHALLENGES FOR PROFESSIONALS WORKING WITH CHILDREN WITH DISABILITIES DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract: This paper will analyze the working conditions of professionals who are in direct contact with children with disabilities during the coronavirus pandemic (COVID-19), but also potential solutions to overcome the challenges they encountered in the past. Public health strategies such as social distancing and closing of certain institutions, adopted by many countries including the Republic of Serbia during 2020 and 2021 in order to prevent the spread of the coronavirus disease (COVID-19), brought changes in everyday life for most people around the world. As a result of these measures, children with disabilities have limited access to the resources which they used in regular circumstances - the educational system and the health and social care system. Systematic review of the current literature in this paper highlights the specific position of experts working with children with disabilities during the coronavirus pandemic (COVID-19), with special reference to personal job satisfaction as well as self-efficacy before and during the pandemic, stress levels, challenges that special educators are faced with and ways of overcoming the newly created working conditions. The pandemic is shifting the focus of professionals' work from direct work with children to the process and procedures of cooperation with parents and/or guardians to a greater extent than was the case in the period before the pandemic.

Keywords: children with disabilities, COVID-19, virtual support, information and communication technologies, special educators.